

Descartes je uničil svet srednjega veka in ga zgradil na novo

Kajetan Škraban *Prevajalec*
Descartesovovega temeljnega dela v slovenščino meni, da imajo prevajalci filozofije še veliko dela

Kajetan Škraban je konec lanskega leta prejel nagrado Radojke Vrančič, ki jo podeljuje Društvo slovenskih književnih prevajalcev, za izjemen prevod Descartesovih *Meditacij z Ugovori in odgovori*. Pri *Meditacijah* je temeljito redigiral prevod Primoža Simonitija iz leta 1973, *Ugovore velikih filozofov tistega časa na Meditacije* in Descartesove odgovore nanje je v slovenščino prevedel prvi.

MIRT BEZLAJ

Škraban je študiral latinščino in filozofijo, vzporedno pa še grščino in zgodovino. Trenutno je mladi raziskovalec na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer se ukvarja s problemi novoveške filozofije in filozofije nemškega razsvetljenstva.

Kako to, da ste se odločili za redakcijo prevoda Primoža Simonitija, namesto samostojnega novega prevoda?

K prevodu me je povabil Mladen Dolar, ki si je prizadeval, da bi *Meditacije* končno izdali v celoti, z *Ugovori in odgovori* vred. Seveda

poseben prevajalski in interpretacijski izziv. Prav v *Ugovorih* se najbolje vidi njegovo filozofijo v zgodovinskem kontekstu.

Katere so bistvene razlike med srednjeveško in kartezijansko filozofijo?

Danes je pogost predsodek do srednjeveške filozofije oziroma aristotelizma na splošno. Tako velja krilatica, da so se sholastiki ukvarjali z absurdnimi vprašanji, kot je tisto, koliko angelov lahko pleše na konici igle, kar seveda ni zgodovinsko izpričano. A kljub tem predsodkom je bila to v resnici filozofija, ki je intuitivno verjetno še vedno blizu današnjemu človeku. Za sholastiko so vse stvari na svetu, denimo tale skodelica kave, stol, pes ali Sokrat, podstati oziroma substance, ki samostojno obstajajo na svetu.

Slovitega izreka Cogito, ergo sum Descartes v takšni obliki v resnici ni nikoli zapisal.

Kajetan Škraban je za prevod *Ugovorov in odgovorov* Descartesovih

je res, da je Descartes iskal temelj vednosti v samozavedanju, a kljub temu to ni bila splošna preokupacija novoveške filozofije. To ni isti filozofski temelj ali začetek, ki je kasneje zanimal Fichteja ali Hegla. Mimogrede, tudi slovitega izreka *Cogito, ergo sum* – *Mislím, torej sem* – Descartes v resnici v takšni obliki ni nikoli zapisal.

Od kod torej ta slovita parola? V *Meditacijah* in *Ugovorih* je zapisal nekaj podobnih povedi, ki zvenijo manj udarno. Je pa to poved že prej, v *Razpravi o metodi*, zapisal v francoščini, nato jo najdemo v latinski obliki šele v nekem posthumno objavljenem delu. *Cogito, ergo sum* je torej le udarnejša formulacija, ne pa kak nespোরazum ali poneverba Descartesove misli.

René Descartes
Meditacije
z *Ugovori in odgovori*

prevod Primoža Simonitija in Kajetan Škraban

René Descartes
Meditacije z Ugovori

K privod me je povabil mladici Dolar, ki si je prizadeval, da bi *Meditacije* končno izdali v celoti, z *Ugovori in odgovori* vred. Seveda smo se vprašali, kaj storiti z obstoječim prevodom. Ker je ta uveljavljen in dovolj dober, smo se odločili, da ga bomo le popravili, čeprav je bilo s tem nazadnje skoraj še več dela. V Simonitijevem prevodu ni bilo veliko resnih vsebinskih napak, bilo pa je treba uskladiti terminologijo in nekoliko posodobiti jezik. Obenem sem se trudil ohraniti Simonitijev prevajalski slog. *Meditacije* so navsezadnje tudi slogovno dovršeno besedilo, zlasti prva ima zamenarljivo slogovno dimenzijo. Simoniti je bil eden od imenitnejših prevajalcev, zato sem pazil, da sem ohranil njegov pečat.

Kako to, da ste se odločili ravno za prevajanje Descartesove?

Sprva me je zanimala predvsem srednjeveška filozofija. Na Descartesove se praviloma gleda kot na nekoga, ki je prelomil s tradicijo sholastične misli, kar večinoma drži. Tako se z njim pogosto ukvarjajo filozofi, ki ne poznajo dobro srednjeveške filozofije, s srednjim vekom pa tisti, ki ne vedo veliko o Descartesu. V *Ugovorih* se srečata obe tradiciji, poleg tega pa še drugi novoveški filozofski pristopi, zato je bil to

Obliki v resnici ni nikoli zapisal.

V resnici je kartezijanstvo za spontano mišljenje bolj bizarna filozofija, saj je Descartes odpravil substancialnost posamičnih stvari in uvedel zgolj dve substanci ali dva režima bivajočega; *razsežnost in mišljenje*. Ker je sholastična in aristoteljska metafizika nekako bolj intuitivna, ni presenetljivo, da se sodobna anglosaška analitična filozofija danes spet vrača k njej. Descartes je v *Meditacijah* z dvomom najprej uničil aristoteljski svet posamičnih stvari, nato je pokazal na obstoj *cogita*; potem je dokazal, da obstaja Bog in prek teze, da Bog ne laže, ponovno zgradil svet. Toda čeprav je Descartesov svet videti podobno kot svet pred univerzalnim dvomom, je kvalitativno drugačen. Zgradil je matematiziran svet, v katerem je lahko razvijal kartezijansko fiziko, kar ga je v resnici najbolj zanimalo. Kajti čeprav ga danes poznamo predvsem kot metafizika, se je dojemal tudi kot filozofa narave, ki je hotel enkrat za vselej utemeljiti znanstveno vednost.

Čeprav je danes slovita predvsem Descartesova iznajdba temelja v mišljenju, smo ta fokus verjetno podedovali od poznejše nemške klasične filozofije. Seveda

delu: *cogito, ergo sum* je torej le kak nesporazum ali poneverba Descartesove misli.

Sta novoveška in srednjeveška filozofija danes presežena relikta preteklosti ali imata funkcijo v sedanjosti?

Če filozofijo razumemo tudi kot akademsko disciplino, je zgodovina filozofije nujen temeljni kamen. Sekundarna literatura o kanoničnih tekstih ne zadošča, nujno je pozorno branje primarnih virov. Po drugi strani zgodovina zahodne filozofije v resnici še ni bila napisana. Obstaja namreč vrsta srednjeveških in novoveških tekstov, ki še niso bili kritično urejeni ali prevedeni v večje jezike. Še vedno v obliki srednjeveških rokopisov čakajo na zaprašenihih policah, kjer jih bere malokdo. Seveda to verjetno niso teksti, ki bi postavili zgodovino filozofije na glavo, vendar tega dejansko ne moremo vedeti. Preden bi jih sploh spoznali, bi potrebovali kritično izdajo, kar zahteva leta in leta dela, nato bi morali biti prevedeni v katerega od večjih jezikov, danes predvsem v angleščino, šele po vsem tem se ponavadi začne resno kritično ukvarjanje s temi teksti na širši ravni. Verjetno se bodo v prihodnosti, z novimi izdajami in prevodi, številne predstave

René Descartes i Meditacije z Ugovori in odgovori

prevod Primož Simoniti
in Kajetan Škraban
Analecta, 2021

o zgodovini filozofije spremenile, kot so se v zadnjih sto petdesetih letih že večkrat.

Naj se vrnem k vašemu vprašanju: metafizika, veja filozofije, ki se ukvarja z bitjo, je tako abstraktna veda, da je nujno razmeroma revna. Ker gre v skrajno abstrakcijo, v svojih najbolj grobih črtah ne razpolaga z neskončnim številom raznolikih možnosti. Seveda je popolnoma neznanstveno govoriti o nekakšni večni filozofiji oziroma resnici, ki naj bi jo, podobno kot včasih slišimo o religijah, izražale vse filozofije, pa vendar ni popolnoma napačna teza, da se v zgodovini zahodne metafizike bolj ali manj izmenjujejo stališča spontanega platonizma, aristotelizma in atomizma, s pridržkom, da ta shema zajema zgolj klasično metafiziko, torej zgodovino filozofije nekje do Kanta. Danes, denimo, v anglosaški metafiziki ponovno obujajo debate, ki bi jim verjetno koristile, če bi bolje poznali zagate

tes
in odgovori

tes
Ugovori

Simoniti
aban

ofije spremenile,
h sto petdesetih

vašemu vpraša-
eja filozofije, ki
je tako abstrakt-
no razmeroma
krajno abstrakci-
j grobih črtah ne
mčnim številom
osti. Seveda je
anstveno govoriti
filozofiji oziroma
o, podobno kot
elijah, izra-
pa vendar ni
čna teza, da se v
ne metafizike bolj
jejo stališča spon-
a, aristotelizma
držkom, da ta
olj klasično me-
dovino filozofije
anes, denimo,
afiziki ponovno
bi jim verjetno
je poznali zagate

zgodovinskih paradigem, saj bi se na ta način lahko izognili marsikateri težavi. Zgodovina filozofije nas ne more učiti, kaj je dobro v filozofiji, nas pa opozarja na zaplete, na katere lahko naletimo, če se filozofije lotimo na določen način.

Na katere zaplete nas opozarjajo Descartesove *Meditacije*?

Descartes morda ni najboljši primer, a v nekem smislu so Descartesove zagate to, kar se imenuje novoveška filozofija. Temeljni zaplet pri Descartesu je seveda dualizem. Če sta razsežnost in mišljenje, telo in duh, dve docela ločeni substanci, težko pojasnimo že to, kako je mogoče, da se moje telo odzove, ko moj duh to veli. Malebranche je Boga uporabil kot nekakšnega posrednika, ki vedno znova sproti skrbi za to, da na primer misel na dvig roke povzroči premik v telesu. Leibniz je skušal to težavo rešiti z idejo, da je Bog kot nekakšen urar vse substance vnaprej harmonično uskladal. Vsa racionalistična novoveška filozofi-

Verjetno se bodo v prihodnosti, z novimi izdajami in prevodi, številne predstave o zgodovini filozofije spremenile, kot so se v zadnjih sto petdesetih letih že večkrat.

ja je iskala odgovor na Descartesov problem, s katerim je sorazmerno zgodaj presekala že Spinoza, ki ni sprejel predpostavke o dualizmu ali množstvu substanc. Kljub temu o celotni novoveški filozofiji ne smemo razmišljati izključno kot o reakciji na Descartesovo filozofijo, saj je vendarle več kot to.

Čeprav je res, da je bil Descartes dualist, bi težko pritrdil pogostim očitkom, da je kriv za 'zahodno' dualistično ločevanje telesa in duha. saj je s stališča zgodovino-

pisja teza, da bi en sam človek lahko tako globoko zaznamoval spontano mišljenje množic, nesmiselna. Veliko bolj verjetno se zdi, da je to dediščina krščanstva. Zanimivo pa je, da gotovo ne visokosrednjeveškega sholastičnega krščanstva. Povprečnemu srednjeveškemu filozofu bi se dualizem zdel popolnoma absurd, saj je bila za Aristotela in srednjeveške sholastike duša nekaj, kar nam omogoča, da se hranimo, razmnožujemo, premikamo in čutimo, bila je skratka bistveno povezana s telesom.

Zdi se, da smo v slovenskem prostoru priča kartezijski renesansi. Istega leta kot vaš prevod *Meditacij* je izšel tudi prevod Descartesovih *Strasti duše*, lani prva dva dela njegovih *Principov filozofije*, kmalu se lahko nadejamo še izida *Sveta*. Kaj je spodbudilo to nenadno intenzivno prevajanje?

Pravzaprav so vsi ti prevodi izšli pri različnih založbah, včasih na žalost niti nismo vedeli drug za drugega. Kljub temu ta renesansa ni popolno naključje, saj se je v zadnjih letih formirala skupina ljudi, ki se zanima za novi vek in na splošno za zgodovino filozofije, pri čemer ima veliko zaslug tudi Matjaž Vesel, ki je pobudnik izdaje *Principov in Sveta*. Je pa po svoje ta renesansa nenavadna, saj se je Descartesa od Simonitičevega prevoda v sedemdesetih letih prevajalo izjemno malo. Nasploh je v slovenščino prevedene zelo malo novoveške filozofije, zato me veseli tudi lanski prevod Spinozove *Kratke razprave*, za katerega je poskrbel pesnik in jezikoslovec Blaž Božič, uredila pa sva ga z Lidijo Šumah.

Le upamo lahko torej, da bo prevodov kanoničnih besedil še več. Seveda, te tekste se spodobijo imeti prevedene. V Sloveniji smo zelo usmerjeni v sodobno filozofijo, zgodovine filozofije pa nimamo zares uveljavljene, čeprav mislim, da je ni mogoče ločiti od filozofske drakse. Niti Descartes.

ki je verjetno najbolj kanoničen filozof, še vedno ni preveden v celoti. Na področju novega veka je velik deziderat tudi empirizem, v antiki nam manjka celo Aristotela, srednjeveške filozofije pa z izjemo izbora del Tomaža Akvinskega tako rekoč nimamo. Na voljo nimamo niti izborov del Dunska Skota in Ockhama. Arabske in judovske filozofije v prevodu ne poznamo. Prevajalci moramo zakrpati še veliko luknj.

Katere so bile vaše največje težave pri prevajanju Descartesovih del v slovenščino?

Razdelil bi jih v dve skupini. Ena od glavnih težav je gotovo terminologija. Za razliko od drugih znanosti in ved pri filozofiji terminologija ni nekaj zunanega znanstveni praksi. Filozofija je izrazito diskurzivna dejavnost, njen predmet je sam konstruiran ali vsaj posredovan z jezikom, zato je jezik bistven in terminologija ni le zunanji dodatek. Ker nimamo dovolj prevodov in uveljavljene terminologije, se pogosto nisem imel na kaj opreti in sem terminologijo na novo izumil.

Druga težava je, da so *Ugovori* za razliko od *Meditacij* dolgo in raznoliko besedilo. Avtorjev *Ugovorov* je bilo namreč pet, vsak izmed njih je imel drugačen način pisanja. Obenem so to teksti, napisani v baročni latinščini, polni dolgih period, ki so za prevajalca naporene, če hoče ujeti tudi takt misli, ki je za filozofijo ravno tako pomemben kot vsebina.

Kakšni so vaši prihodnji prevajalski načrti?

Trenutno prevajam korespondenco Henryja Mora in Descartesa, med doktorskim študijem bi rad prevedel vsaj še Spinozovo korespondenco, nato pa nekoč na novo še Spinozovo *Etiko*. S kolegi smo se pogovarjali tudi o izboru Leibnizevih besedil, pa tudi o seriji krajših izborov tekstov iz filozofske tradicije od antike do srednjeveške in novoveške tradicije.